

УДК 322

© В. В. Носенко, 2015

<http://orcid.org/0000-0001-9741-7934>**В. В. Носенко****РЕЛІГІЙНІСТЬ ТА ОСОБИСТИЙ ПОЛІТИЧНИЙ ВИБІР:
ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТА МОЖЛИВІ РИЗИКИ**

Релігійність – не одновимірне суспільне явище, що неодноразово розглядалося представниками соціально-політичних наук. Сьогодні це явище набуває новітнього – більш сучасного змісту, головним стає протиріччя між особистісним та інституціональним вимірами релігійного. У статті розглядаються приклади ризику асоціальних проявів релігійності у сучасному світі, наводяться приклади політичних протистоянь що створюють проблеми, виклики, які є наслідками відступу від традиційних релігійних поглядів, вимог.

Ключові слова: релігійність, релігія, конфесія, віросповідання, канонічність, релігійний фанатизм.

В. В. Носенко**РЕЛИГИОЗНОСТЬ И ЛИЧНЫЙ ПОЛИТИЧЕСКИЙ ВЫБОР:
ВЗАИМОСВЯЗЬ И ВОЗМОЖНЫЕ РИСКИ**

Религиозность – не одномерное общественное явление, которое не единожды рассматривалось представителями социально-политических наук. Сегодня это явление приобретает новейший современный смысл, главным противоречием выступает противопоставление личностного и институционального в мире религиозного. В статье рассматриваются примеры рисков асоциальных проявлений религиозности в современном мире, приводятся примеры политических противопоставлений и противостояний, которые создают современные проблемы, вызовы, которые являются последствиями отступлений от традиционных религиозных взглядов, требований.

Ключевые слова: религиозность, религия, конфессия, вероисповедание, каноничность, религиозный фанатизм.

V. V. Nosenko**RELIGIOUS AND POLITICAL PERSONAL CHOICE: THE
RELATIONSHIP AND POSSIBLE RISKS**

Religiousness – isn't a one-dimensional social phenomenon, which has been repeatedly considered by representatives of social and political sciences. Nowadays this phenomenon is getting the newest modern sense. The main contradiction is the opposition of the personal and the institutional notions in the religious world. In the article examples of risks unsocial religiousness displays in the modern world are considered, examples of political oppositions and oppositions which create modern problems, calls which are consequences of deviations from traditional religious sights, requirements are resulted.

Key words: religiousness, religion, confession, canonical, religious fanaticism.

Постановка проблеми. Зв'язок «особистість – релігійність – релігійна особистість – політична діяльність та політичний вибір» потребують постійної уваги суспільно-політичної науки. Сьогодні особливо загострює питання особистого віросповідання, ставлення до сучасних релігій з боку різних верств населення, що надає проблемам функціонування релігійної сфери оновленого політичного, актуального змісту.

Аналіз актуальних досліджень. Релігія, релігійність є традиційним предметом уваги представників системи соціально-політичних знань. Так, вже М. Вебер звертав увагу на явище релігійності як на не лише особисту складову віросповідання, а й як на різноманітну багатомірність людських уподобань чи переконань, як на важливий інституціональний соціальний феномен [2, с. 60–61]. Е. Дюркгейм, навпаки, вважав релігію наслідком загальносуспільного розвитку, у якому будь-яка особистість відіграє другорядну роль [3, с. 123].

Інші варіанти інтерпретації релігії та релігійності також презентовані у роботах Г. Зіммеля, Р. Белла, Б. Маліновського [3, с. 61–62, 307–309, 314–316].

Зазначимо, що сьогодні можна виокремити два загальних підходи до визначення поняття релігійності, це так звані «релігійний» та «науковий» підходи. З позиції першого підходу, релігійність – якісна характеристика, що визначає відповідність виключно канонам віросповідання, нормам поведінки та традиціям тієї чи іншої конфесії. Тобто, джерелом, фундаментом визнання належності до релігійної спільноти є саме канони віросповідання та наслідування їм. Науковий підхід визначає релігійність перш за все як якісну характеристику світогляду та поведінки особистості чи групи осіб в межах визнання ними релігійних ідей та світоглядних систем певного віросповідання.

У науковій практиці, в свою чергу, визначається два види релігійності – особиста та групова. Групова – має просте визначення, а саме визначається відсоток віруючих у досліджуваній групі, чим цей відсоток вищий – тим

вищій рівень релігійності даної спільноти (тобто визначається через відношення до віросповідання, релігійності кожного члена групи), такий відсоток є відбиттям певного, якісного стану всієї групи.

Особиста чи особистісна релігійність потребує більш складного підходу для визначення і, звертаючи увагу на той момент, що вона відображає якісний стан особи, її світоглядних позицій, її можна визначити як ступінь відношення до віросповідання, відданості відповідним релігійним переконанням чи певній релігійній спільноті. Особистісний вимір релігійності безпосередньо впливає саме на політичне та соціальне самовизначення особистості. Тому й виникають спроби переформатування канонів віросповідання, вимог до поведінки вірян з метою полегшити релігійне самовизначення, але при цьому виникає проблема відповідності релігійним канонам, що закріплені у святому писанні, у релігійних обрядах тощо.

Таким чином *релігійність* – це важлива світоглядна ознака особистості, якісна риса її світосприйняття, що глибоко позначається на її свідомості. У особистісному сенсі, *релігійність* також можна визначити як рівень сприйняття віросповідання – його канонів та норм поведінки і відповідне, віддане слідування ним.

Мета цієї статті – спроба розглянути взаємозв'язок, що існує між особистісними релігійними переконаннями та політичною поведінкою особистості за сучасних умов розвитку світової спільноти.

Виклад основного матеріалу. Законодавства багатьох країн світу ще в ХХ ст. (в тому числі й в Україні), захищаючи своїх громадян від зайвого, перш за все, заполітизованого релігійного впливу та тиску з боку церков, відокремили законодавчо церкву і релігію від освіти та держави. Це відбувалося саме тому, що церква, коли вона стає політично орієнтованою, може мати та активно використовувати винятковий вплив на свідомість чи вчинки релігійної, віруючої людини, певною мірою полегшуючи процес легітимації та визнання неоднозначних ідей та політичних ідеологій.

За сучасних умов розвитку суспільства застосування релігії, релігійних організацій чи релігійних гасел для створення певних політичних рухів або підтримки радикальних силових дій призвело до зростання політичного впливу екстремістських релігійних – «навколорелігійних» кіл та рухів. Відповідно до цього відбувається поширення виховної – політично-моралізаторської діяльності церков та релігійних організацій інших типів у суспільних рухах, особливо в молодіжних організаціях, що підсилює певні радикальні гасла та їх впливи. Елітизм та прозелетизм релігійного типу (*елітизм та прозелетизм – богообраність та належність до просвітлених, відповідно*) активно проголошуються в молодіжному середовищі, що спричиняє поширення зневаги до інших вірян, навіть близького за змістом віросповідання. Замість заохочення до примирення та терпимості лунають заклики до непримиренних протистоянь, активно пропагуються жорстке повернення до релігійно-традиційних вимог у міжстатевих відносинах чи форм покарань за відступництво, і саме це захоплює молодь. Виникає протистояння просвітленої, «обраної» особистості та суспільства, яке намагається послаблювати напругу у системі релігійно-політичних відносин.

За таких умов зрозумілим стає зростання рівня політизованої релігійності, яка пов'язана з індивідуальними і не завжди релігійними переконаннями, і в більшій мірі з емоційним станом людини [5; 9; 11]. Отже, це може загострювати відчуття незадоволення суспільною несправедливістю, спричиняти протиставлення себе «обраного» суспільному, збурювати жагу протидії цій примарній несправедливості. В свою чергу, це полегшує виправдання своїх асоціальних вчинків за допомогою сакралізації політичних ідей, поглядів та переконань, яких дотримується особистість та, виходячи з яких, вона діє. Особисте, важко контрольоване з боку суспільства, набуває непрогнозованого стану та призводить до непередбачуваних фанатичних вчинків. Традиційна – канонічна форма релігійності, зазвичай, стримує особистість від жорстких протиставлень чи агресії та закликає слідувати простим традиційним, але консервативним вимогам, як-то:

- дотримання релігійних канонів відповідно до рекомендацій наставника;
- регулярне, постійне відвідування храмів у певний час служіння;
- читання молитов щодня (в ісламі щонайменше триразове за потрібних п'яти намазів);
- неодмінне дотримання постів чи інших обмежень;
- слідування моральним вимогам віри за підтримки духовників;
- відповідність особистого сімейним, шлюбним традиціям;
- виховання дітей у дусі поваги до віри, старійшин та загалом, оточуючих.

Частково це релігійні якості, але й важливі суспільні ознаки, що століттями формували загальнолюдські норми моралі та сьогодні відіграють значну роль в умовах політичних негараздів та суспільних криз. Релігійні табу – жорсткі заборони на вбивство, криваву помсту тощо, значною мірою формували наші сучасні загальнолюдські норми буття.

Неважко зрозуміти, що сучасна молода «бунтівна» особистість скоріше всього не буде задоволеною такими настановами, вимогами до примирення та починає пошук більш активної або навіть агресивної релігійної спільноти. Така особистість буде намагатись спрямувати свою буремну активність на дії у соціально-політичному просторі, що й використовується та заохочується деякими релігійними та політичними силами.

Сьогодні показує чимало прикладів, які підтверджують, що людина навіть за умов дотримання нею канонів релігійного віросповідання може не визнавати окремих релігійних морально-етичних табу, які останнім часом перестали бути домінуючими завдяки змінам у суспільно-політичній свідомості [1; 4; 7; 8]. Можливо, обтяжливість у дотриманні традицій та правил, що вважаються неактуальними, та неважливими, а скоріш за все є просто особисто незручними, спричиняє, значною мірою, помітне руйнування зв'язків «віра – релігія»; «віра, релігія – церква»; «людина та віросповідання – церква».

Зазначимо, що зазвичай, канонічні – традиційні форми релігійності були спрямовані на досягнення врівноваження особистого та норм суспільної моралі, що було важливим для будь-якого періоду розвитку суспільства. Перш за все, це полегшувало напругу у внутрішніх соціальних конфліктах, зменшуючи міжгрупове протистояння, зміцнюючи державу та суспільну стабільність. Це утримувало вірян від агресивних, невірних вчинків, відповідає вимогам святого письма та історичним традиціям, бо споконвічно релігія була на боці порядку та суспільного спокою. Та все ж людська свідомість в боротьбі за особисту, перш за все, політичну незалежність намагається зменшувати «зону релігійних табу», особливо у період революцій. Відповідно, це зменшує моральні обмеження та спричиняє появу нових «зон» використання релігійних традицій, форм діяльності, раніш табуйованих, зокрема і в політичній діяльності. Так, ісламське духовенство чітко відзначає заполітизованість новітніх сект з тоталітарними рисами [5; 10; 11]. Фундаменталісти, закликаючи до повернення до джерел – фундаментальних основ ісламу, в той же час активно використовують сучасні технології тиску на свідомість вірянина та подвійність стандартів на побутовому рівні чи у обранні засобів боротьби за віру [11]. Відомо чимало прикладів соціально-політичних загострень через використання релігії як засобу розповсюдження радикально-політичних ідей через тиск та підкорення особистості.

Ісламський фундаменталізм, посилюючи заохочення та навіть примус до радикальних дій, висуває гасла про нехтування традиційних табу, посилювання фанатичної особистої релігійності для розповсюдження «істинної» віри. Так, наприклад, поява образливих карикатур чи віршів на святих чи пророків викликає у релігійних фанатиків цілком прогнозовані обурення, агресію та, відповідно, жагу помсти. Це, безумовно, прогнозовано та може відповідно використовуватись. Стимування, завдяки нормам моралі та релігійним табу – знищується. Виникають та загострюються зміни у

свідомості вірянина. Багато що з цього було і є невід'ємною частиною всієї історії релігійних відносин та протистоянь, але є й виключно сучасні явища:

- посилення зневаги до інших – не своїх, релігійно-церковних цінностей;
- заклики ігнорувати авторитет старійшин та наставників традиційних церков;
- нехтування традицій, які були і є фундаментом суспільної моралі;
- неповага до традиційної релігійної громади;
- вживання заборонених напоїв, їжі чи речовин;
- заклик визнати особисте пріоритетом у особистій свідомості.

Саме останній пункт і стає підґрунтям до існування усіх наведених вище у цьому переліку моментів, бо у протиставленні особистого традиційній колективній моралі перемагає перше, що підкріплене ще й модернізованими релігійними поглядами та засобами тиску. До того ж, у сучасному ісламському світі, загострилися протиріччя між старішими поколіннями та молоддю, яка отримала сучасну освіту за межами своїх країн та знаходиться під впливом європейських цінностей та демократичних свобод.

Наслідком таких змін, за думкою багатьох орієнталістів, є як так звана «арабська весна», так і дії шахідів – терористів-смертників. В обох випадках можна побачити наслідки релігійних змін у суспільстві, у сфері релігійності та особистих переконань. Під час «арабської весни» молодь, що визнає європейські пріоритети та свої уподобання над усе, розгорнула боротьбу проти традиційних, релігійно суспільних норм. Було зруйновано важливі релігійні важелі системи стримування у суспільних та державних відносинах, але це привело до зовсім неочікуваних, небажаних наслідків. Шахіди – також визнають свої переконання вищим пріоритетом ніж традиційні релігійні норми та мораль чи навіть людське життя, що завжди було освячене та недоторкане через подію боготворіння. Вони обирають масове вбивство як засіб реалізації своїх переконань теж в противагу старійшинам та канонічним

релігійним нормам, нехтуючи традиціями, але на підґрунті посилення не європейського світського аспекту, а релігійного. Достатньо пригадати вибух на міжнародному Бостонському марафоні, точніше його організаторів – братів Царнаєвих, які вчинили вибух лише на знак особистих релігійних переконань та зневаги до інших релігій. На думку їх родичів та духовних наставників з традиційної ісламської церкви, саме захоплення старшого з братів ідеями вчителів з радикальних сект (що використовують індивідуалізацію віри та особистої релігійності з метою залучення до своїх лав молоді) могло спричинити їх відхід від традиційних поглядів та морально-етичних цінностей, що й призвело до відомих кривавих наслідків. Саме особистісне, емоційне ставлення до старовинних традицій, підсилюють так звані «вчителі – радикали», підштовхуючи молодь до емоційного збудження та, як наслідок, до нехтування традицій, закликів канонічних, традиційних вчителів.

Все це відбувається завдяки та в межах процесу поширення ідеї індивідуалізації релігійності – коли молода, недостатньо соціалізована людина зачинається у своєму світі особистих емоцій, індивідуальних антисуспільних докорів та як наслідок – протестних настроїв. Вчителі сект «Нурджлар» (нурсіти) та Хізбут-Тахрір використовують подвійність у проповідях, коли пропагуються одні ідеї, а потім висувуються інші вимоги до віруючих з закликами самопожертви та радикальних антисоціальних дій. За таких умов особистість, особливо молода, стає вразливою для напівлегальних проповідників, які вміло маніпулюють свідомістю, підігриваючи її емоційний стан через якісь образи, непорозуміння, спрямовуючи особисте релігійне на суспільно-політичне [5; 11].

Слід зазначити, що у ісламському світі процеси релігійних змін набувають особливого змісту завдяки століть боротьби проти європейської колонізації за незалежність, коли іслам був підґрунтям для визвольної ідеології.

Важливо розуміти, що зміни у ісламському світі, які відбулися під час боротьби за демократизацію суспільства чи модернізацію суспільних відносин за перегляд певних застарілих традиційних норм господарських патріархальних та родинних відносин, призвели до зовсім неочікуваних наслідків. Вже зараз ці зміни набули протилежного від очікуваного змісту та спричинили посилення ідеології ісламського фундаменталізму та ідеї Всесвітнього ісламського халіфату, сформували підґрунтя для виникнення войовничої Ісламської держави (ІД).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, можна зазначити:

– наявність певних суто особистих переконань та розумінь щодо віросповідання, релігії чи церкви не завжди слід вважати релігійністю;

– політичний, індивідуальний, емоційний вибір певною мірою стримується за рахунок загальнолюдських цінностей, що й визначалися свого часу в межах визнаних релігійних, канонічних морально-етичних систем;

– для визначення релігійної позиції особистості важливо враховувати визнання нею релігійних канонів, норм моралі та, головне, дійсне практичне слідування цим нормам;

– здебільшого особисте розуміння релігійності являє собою відмову від обтяжливих канонічних вимог, що полегшує визначення себе як людини віруючої та посилює ризики соціально-політичної дезорієнтації;

– релігійність як особисте обрання системи змістів, переконань та релігійних цінностей не повинна стосуватися політичних поглядів, повинна бути відокремлена від них.

Також слід зазначити, що для українського суспільства ці проблеми набувають сьогодні окремого змісту. Україна все частіше підпадає під культурний вплив та певний політичний тиск як так званого «західного», так й так званого «східного» світів, що постійно спричиняє глибоке проникнення в нашу культуру рис з обох боків. Це сформувало: по-перше, несприйняття цих впливів чи навіть жорсткий спротив; по-друге, толерантне ставлення до

дружнього культурного обміну, а це створює певні загрози, бо атеїстичне виховання за радянських часів відсунуло на останнє місце релігійне самовизначення в нашій свідомості. Це явище посилює складності вибору особистості у релігійно-політичному вимірі. Церкви, на жаль, не допомагають зробити цей вибір, а скоріше заважають нам у цьому, та все ж слід розуміти, що світові релігії, канонічні церкви у святому письмі не пропагують тероризм, насильство чи масове винищення «невірних», але ІД – існує. Бо будь-яка релігійна система цінностей визнає лише свою виключність та вимагає від своїх adeptів такого самого визнання, а це утворює можливість маніпуляції свідомістю вірян, в тому числі, і перш за все, – в політиці. Очевидно, що всі ці проблеми потребують додаткових всебічних досліджень, насамперед, у соціально-політичній площині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Булгаков С. Христианская социология (из Вестника русского православного движения) / Сергей Булгаков // Социс. — 1993. — №10. — С. 120— 149.
2. Вебер М. Хозяйственная этика мировых религий / М. Вебер // Избранное. Образ общества. — М. : Юрист, 1994. — 704 с.
3. Гараджа В. И. Социология религии / В. И. Гараджа. — М. : ИНФРА-М, 2007. — 348 с.
4. Здіорук С. І. Суспільно-релігійні відносини: виклики України XXI століття : Монографія / С. І. Здіорук. — К. : Знання України, 2005. — 552с.
5. Иванов В. Последователи Саида Нурси: ты их в дверь, а они – в окно. [Электронный ресурс]. / Василий Иванов. — Режим доступа : http://www.apologet.in.ua/apologetika/.../4034_posledovateli_saida_nursi_ty_ih_v_dver_a_oni_v_okno.html.
6. Мечеть в Днепропетровске могут отдать исламской секте из Крыма [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.sobytiya.dp.ua>news/15/457>.
7. Новое небо // Итоги недели. — 2014. — 29 октября – 4 ноября.
8. Опасность веры в Бога: Что грозит украинцу // Сегодня. — 2009. — 25 мая.
9. Пасісниченко В. Л. Переосмислення релігії як носія культурних смислів / В. Л. Пасісниченко // Матеріали III міжнародної науково-практичної конференції «Соціалізація особистості в сучасних соціокультурних контекстах». Харківський національний педагогічний університет імені Г.С.Сковороди. — Харків : ХНПУ, 2012. — С. 137— 140.
10. Приговор за экстремизм [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.ampravda.ua>.
11. Халилов И. «Хизбут-Тахрир» – исламская партия или секта заблудших? [Электронный ресурс] / Ильхам Халилов. — Режим доступа : http://www.islam_today.ru/islam_v_mire/hizbut_tahrir_islamskaa_partia_ili_sekta_zabludsih.